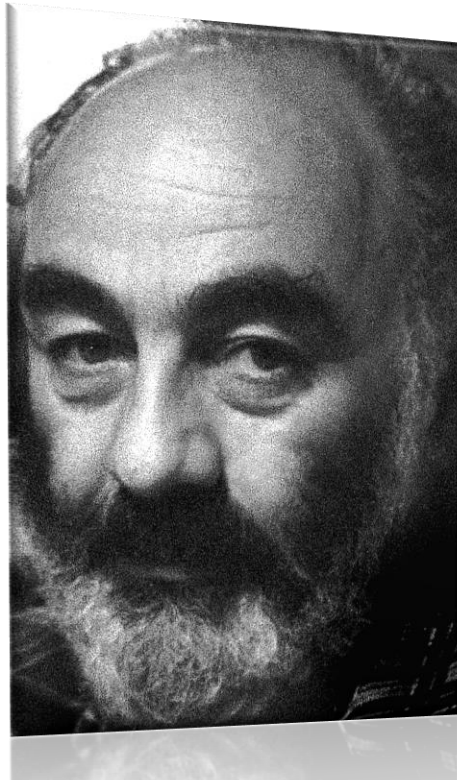

ЦЕНТРАЛІЗОВАНА БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА
ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ М. КИЄВА

Бібліотека імені Віктора Некрасова

серія: Видатні митці України

Вип. 3

***Творець українського
поетичного кіно***

*(до 100-річчя від дня народження Параджанова
Сергія Йосиповича)*

біобібліографічний нарис

Київ, 2024

Творець українського поетичного кіно : до 100-річчя від дня народження Параджанова С. Й. : біобібліографічний нарис / уклад. Бондаренко Т. І. ; ред. Тетяна Войкіна ; відп. за вип. Ганна Брагарник ; ЦБС Поділ. р-ну, б-ка ім. В. Некрасова. – Київ, 2024. – 31 с. – (Видатні митці України; вип. 3)

Біобібліографічний нарис є третім випуском серії «Видатні митці України» і присвячений 100-річному ювілею видатного вірмено-українського кінорежисера зі світовим ім'ям, народного артиста України, лауреата Державної премії ім. Т. Шевченка Параджанова Сергія Йосиповича.

До видання включено бібліографічні описи документів з електронного каталогу Публічної бібліотеки імені Лесі Українки міста Києва (<http://lucl.kiev.ua/>) та використано ДБА бібліотеки імені Віктора Некрасова.

Всього подано **53** друкованих джерел інформації та **8** інтернет-джерел. Зірочкою (*) позначені книги, що є у фондах бібліотек ЦБС Подільського району м. Києва, подвійною зірочкою (***) – книги з книжкового фонду бібліотеки ім. Віктора Некрасова.

Видання розраховане на широке коло користувачів: наукових та творчих працівників у галузі кіно і телебачення, викладачів і студентів вищих і середніх творчих навчальних закладів, працівників бібліотек та шанувальників яскравого таланту і творчості Сергія Параджанова.

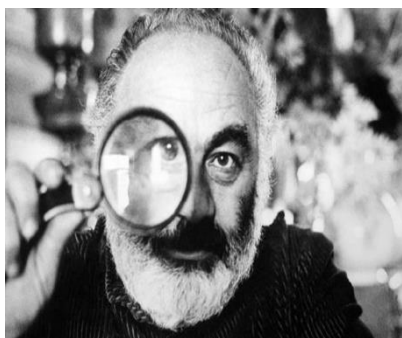
Відгуки, зауваження та пропозиції надсилайте за адресою:

вул. Ярославська, 32 / Волоська, 33, м. Київ, 04071

тел.: 425-05-37

e-mail: podil_nekrasov@ukr.net

Від укладача

Параджанов – рідкісний людський тип, який належить не лише Україні, не лише вірменському чи грузинському кінематографу. Це людина, яка належить світу, світовій культурі. Людина бурхливого темпераменту, творець яскравого, всеперемагаючого мистецтва.

Сергій Йосипович був і режисером, і сценаристом, актором, художником, скульптором, і композитором, костюмером, гримером, епістоляром та хореографом. Параджанова називали «генієм» та «маестро» його друзі – світові митці Федеріко Фелліні, Мікеланджело Антоніоні, Жан-Люк Годар, Анджей Вайда, Ів Сен Лоран та інші.

Коли ми згадуємо Параджанова, то найперше, що приходить на думку, це легендарний кінофільм «Тіні забутих предків», який підкорив не одну країну. Цей фільм приніс кінорежисеру міжнародне визнання. Зокрема, 39 міжнародних нагород, 28 призів на різноманітних кінофестивалях (із них 24 – гран-прі). Він по праву вважається батьком українського поетичного кіно. А також саме Параджанов започаткував в українському образотворчому мистецтві жанр колажу.

Ексцентричний, непередбачуваний, епатажний Параджанов не бажав і не міг жити «за правилами». Зрозуміло, що багатьом це не подобалось. Як сказав сам режисер, влада викреслила його з життя на 15 років – його то саджали до в'язниці, то просто не давали працювати. І все таки він вижив і продовжував творити.

І усе своє життя він підкреслював своє захоплення та любов до України, це проявлялося як у мистецтві, так і в публічних заявах. Україна його зробила великим, а він зробив Україну геніальною, тому що нічого подібного більше не знято...

Укладач: Тетяна Бондаренко
Редактор: Тетяна Войкіна
Відповідальна за випуск: Ганна Брагарник

© Бібліотека імені Віктора Некрасова

«Усім відомо, що у мене три батьківщини»

Сергій у дитинстві

Сергій Йосипович Параджанов (вірм. Սարգիս Հովսեփի Փարաշահյան *Sarkis Gospels Paradjanian*) – нащадок старовинного вірменського роду. Народився у Тифлісі 9 січня 1924 року в родині вірменських імігрантів з Туреччини. Він був третьою дитиною в родині, але першим хлопчиком.

Батько – Йосип (Овсеп) Сергійович Параджанов (Параджанян) (1860–1962). був заможним антикваром у Тифлісі, тож сподівався, що саме син успадкує та продовжить родинну справу. У хлопця ж були інші плани. Тато йому так і не пробачив зраду сімейному бізнесу. Але вишуканий смак і вміння відрізнити справжню річ від підробки передалися, і це потім неодноразово ставало у пригоді Сергієві, коли він, сидячи без роботи, підробляв скуповуванням антикваріату. Мати – Сірануш Давидівна Бежанова-Параджанова (1894–1975) яка була дуже артистичною та ексцентричною, яскравою жінкою свого часу.

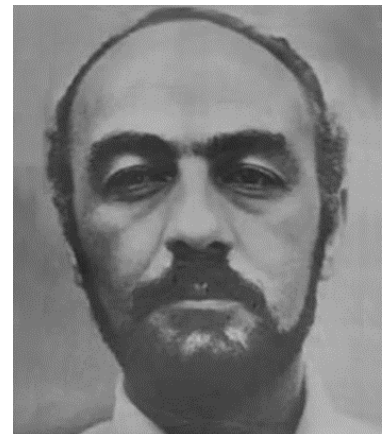
В 1942 році Сергій закінчує середню школу і стає студентом Тбіліського інституту інженерів залізничного транспорту. Проте вже в січні розуміє, що вчинив необачно.

Його вабить світ мистецтва. В 1943–1945 рр. навчається по класу вокалу та скрипки у Тбіліській консерваторії та одночасно в балетній школі при оперному театру ім. З. Паліашвілі.

«Я гордий тим, що мій диплом підписаний і вручений Довженком»

У 1946 році Сергій вступив на режисерський факультет ВДІКу у Москві. Його наставниками були корифеї радянського кінематографу Ігор Савченко, а потім Олександр Довженко.

З червоним дипломом він приїжджає знімати фільми до київської студії (нині ім. О. П. Довженка).

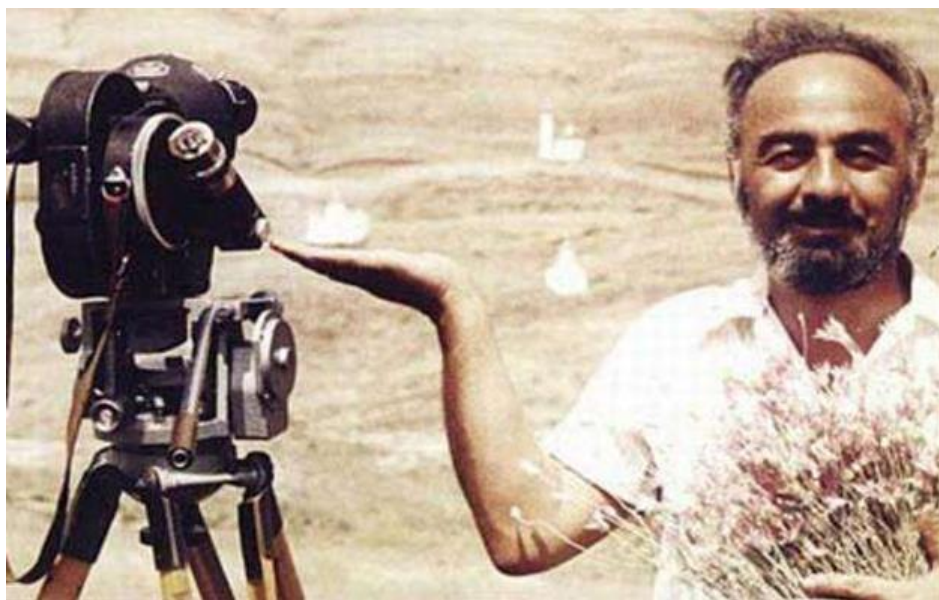

Ще будучи студентом, Параджанов познайомився з дівчиною на ім'я Ніг'яр (за походженням була татаркою надзвичайної краси) та невдовзі одружився з нею. Але кохання завершилося трагедією. Рідня дівчини,

довідавшись про шлюб з іншовірцем, примчала в Москву й вимагала у Сергія чималого викупу за Ніг'яр, як велить звичай. Але грошей він не мав. Далі брати намагалися забрати сестру із собою, але дівчина не хотіла розлучатися з чоловіком. Тоді брати просто штовхнули бідолаху прямо під електричку, яка мчала на швидкості. Так завершився перший шлюб молодого режисера.

«Я режисер і пишаюся своєю професією»

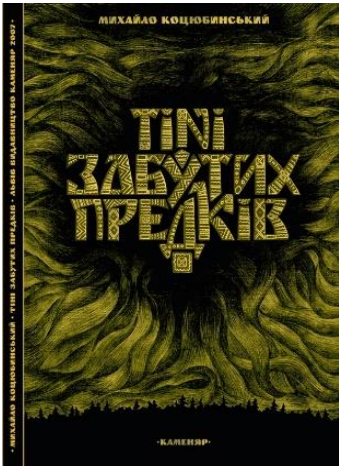
У 1950–1960 рр. Параджанов працював в Україні, на Київській кіностудії ім. О. П. Довженка. З 1952 року спочатку асистентом режисера, а з 1953 року режисером-постановником. Був режисером-постановником художніх фільмів «Андрієш» (1954), «Перший парубок» (1956), «Українська рапсодія» (1959), «Квітка на камені» (1960). Всі ці роботи були оцінені критиками «на трієчку». Десять років пропрацював Сергій на ниві кінематографу, не отримавши жодного визнання чи нагороди. Ніхто вже й не сподівався, що він стане видатним митцем.

У 1955 році Параджанов оженився вдруге. Дружиною стала Світлана Іванівна Щербатюк (1938–2020), дочка співробітників дипломатичних місій (зокрема, в Канаді). Заміж вона вийшла в 16 років, за фахом – перекладач, працювала, зокрема, викладачем російської мови для іноземців. У них народився син Сурен (1958–2021). Але якщо фантазія та нестримна енергія лише плюс для успішного митця, то у подружніх стосунках з ексцентричним Параджановим було важко. Сергій був непередбачуваною людиною, примхливим і дивакуватим. 1961 року Світлана Щербатюк разом із сином поїхала від Сергія. У 1962 році пара

офіційно розлучилася, але Світлана завжди залишалася для Параджанова близькою людиною і матір'ю його єдиного сина, якого він обожнював.

«Історію кохання не можна знімати за графіком»

До 1964 року мало хто знав ім'я режисера Сергія Параджанова. І ось – «Тіні забутих предків», екранізація повісті українського літературного класика Михайла Коцюбинського.

Сценарій Сергій Параджанов писав спільно з Іваном Чендеєм, оператором виступив Юрій Ілленко, чия дружина зіграла Марічку. Матеріалом для роботи стало життя гуцулів (етнографічна група українців, що живуть у Карпатах: в Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях). Для зйомок фільму режисер вирішив навіть пофарбувати скелясті гори неподалік Косова в синій колір. Недарма Іван

Дзюба напише: «Параджанов примусив барви сповна брати участь у створенні предметного та емоційного багатства фільму». Закінчивши роботу, знімальна група поїхала, а скелі ще довго залишалися синіми. Знімали довго, по 50-70 дублів. Параджанов старанно та ретельно працював над кожним кадром, хвилинний епізод знімали три-чотири дні, він вивіряв буквально кожен рух.

Параджанов став жити серед гуцулів, вивчати їхні звичаї і запрошувати зніматися в кіно. Крім виконавців головних ролей, всі інші герої фільму – справжні гуцули. Вони ходили до режисера, як до церкви, дарували вишивані рушники, сорочки, старовинні ікони.

Митець легко і достеменно показав буденне життя людей праця біля худоби, традиції, святкові вітання, колядки тощо. Також він зобразив, як люди можуть себе забезпечити одягом та харчуванням за рахунок того, що у них є своя земля», – розповіла Kyiv Post Галина Мокан, працівник музею «Тіні забутих предків» у Верховині, Івано-Франківська область.

*Музей-садиба фільму «Тіні забутих предків».
Тут під час знімань жив Параджанов*

На екрані акторам вдалося втілити справжні почуття і переживання героїв. Хвилююча історія гуцульських Ромео і Джульєти – Івана (Іван Миколайчук) і Марічки (Лариса Кадочникова), оскільки юні закохані належать до ворогуючих родин: Іван – з Палійчуків, Марічка – з Гутенюків.

Кадр із фільму

Марічка випадково гине. Іван дуже страждає, але через кілька років одружується на Палагні, бо потрібно підтримувати господарство. Дітей у пари немає. Незабаром Палагна заводить коханця-мольфара (так у гуцулів називають магів, чаклунів) Юру.

Кадр із фільму

Згодом гине і Іван. Весілля з нелюбою перетворило героя на привида, тоді як смерть, можливо, повернула його до життя. Нехай до іншого, до потойбічного, але, мабуть, щасливого: вільного, серед блукаючих лісових духів, поряд з Марічкою...

Цей геніальний фільм пронизаний атмосферою народного духу став одним із символів українського кіно. Окрім того Сергій Параджанов відмовився дублювати фільм російською, що на той час було взагалі нонсенсом.

Під час прем'єри фільму, яка відбулася 4 вересня 1965 року у київському кінотеатрі «Україна» сталася акція протесту. Ця подія увійшла до історії також як перша в СРСР публічна акція проти політики влади – її учасники висловили рішучу незгоду з арештами діячів української культури. Творча інтелігенція публічно засудила політичні репресії, які відбувалися в Україні.

Так виглядав київський кінотеатр «Україна» в 1965 році

Афіша до фільму С. Параджанова «Тіні забутих предків», 1964 р.

Фільм «Тіні забутих предків» був удостоєний призу на Всесоюзному кінофестивалі в Києві (1966). На Заході (там фільм демонструвався під назвою «Вогняні коні») інтерес до нього був значно більшим, ніж на батьківщині. Він отримав 39 міжнародних нагород, 28 призів на кінофестивалях (із них – 24 гран-прі) у двадцять одній країні. Параджанову надсилали свої вітання Фелліні, Антоніоні, Куросава, а польський режисер Анджей Вайда став перед Параджановим на коліна й поцілував руку, дякуючи за цей шедевр.

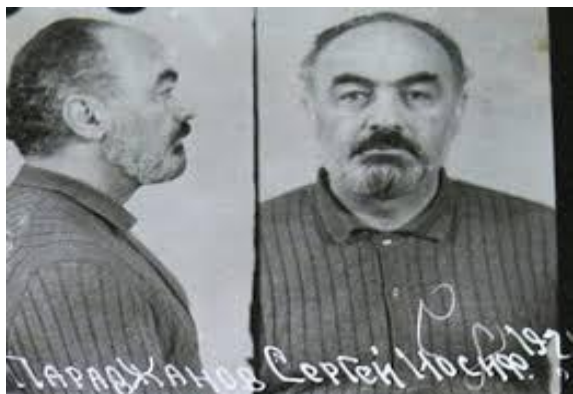
У результаті фестивального успіх зробив впізнаваними у всьому світі не лише режисера, але й оператора Юрія Ілленка, композитора Мирослава Скорика та актора Івана Миколайчука. Саме з його іменем пов'язано розквіт явища, яке дістало назву Українського Поетичного кіно.

Натхненний тріумфом, Параджанов почав роботу над своєю наступною картиною – «Київські фрески». На жаль, керівники Держкіно до того моменту вже були налаштовані до Параджанова різко негативно, звинуватили його в сюрреалізмі, і фільм випустити не дали.

У 1965–1968 роках Параджанов разом з іншими відомими діячами української науки та культури, протестуючи проти масових політичних арештів в Україні, звертався у вищі партійні та державні органи з вимогою роз'яснити причини переслідувань українських інтелектуалів і виступав за проведення відкритих судових процесів, що мало б забезпечити справедливість розгляду справ.

Неодноразово також Параджанов висловлювався за дотримання свободи слова у пресі. Зазнавши переслідувань і, намагаючись уникнути арешту, він був змушений виїхати у Вірменію.

«Як обійняти всіх, хто співчуває мені та любить мене?»

17 березня 1973 року Параджанов був заарештований за сфальсифікованим і сфабрикованим обвинуваченням. Радянська влада звинуватила його в «українському націоналізмі та гомосексуалізмі» і засудила на 5 років таборів суворого режиму.

«Я вірменин, який народився у Тбілісі й сидів у російській в'язниці за український націоналізм», – так говорив про себе

кінорежисер.

В тюрмі Параджанов був авторитетом, він відкрив школу живопису, отримував листи від численних друзів, приятелів і учнів. Так наприклад йому регулярно приходили міжнародні депеші від Ф. Фелліні, наприклад: «Хвилююся за твою долю, ти ж велика людина, тримайся». У той же час його неодноразово били й катували, не давали змоги писати й малювати. Але творча натура все одно знайшла вихід – Сергій збирав кришки від пляшок молока, зроблені з фольги, заливав їх смолою і робив гравірування. Ці твори прозвали «талерами Параджанова».

«Дивна річ: знівечивши життя й кар'єру Параджанова-режисера, тюрма виплекала Параджанова-художника, – пишуть Дарина Венглінська та Марія Скоблікова. Не маючи змоги довгий час проявляти себе у кінематографі, він зосередився на створенні колажів, що сприймалися його уявою як застигли кадри кінострічки. За роки тюремного ув'язнення він зробив близько 800 робіт». Крім колажів він створив цілу колекцію ляльок, шикарно оздоблених дамських капелюшків.

Колаж Параджанова

Після п'ятирічного ув'язнення (яке насправді було довшим за зазначений термін) Сергій Параджанов вийшов на волю кволим старим чоловіком. Але він все ще хотів знімати кіно.

Зважаючи на заборону жити в Україні, поселився у Тбілісі та надалі зазнавав переслідувань з боку радянських репресивних органів.

Через ідеологічну цензуру не вийшли фільми «Intermezzo» (за М. Коцюбинським), «Київські фрески», «Ікар», «Сповідь».

«Як зняти фільм? Треба любити те, що знімаєш»

Кадр із фільму

Параджанову довелося переїхати до Єревану, де в 1968 році він зняв свій головний шедевр, картину, яка за кордоном вважається одним із найзначніших творів світового кіна – «Колір граната».

Це поетична кінопритча про вірменського поета Саят-Нова. Фільм ілюструє любов Сергія Параджанова до кераміки, графіки та всіх видів реквізиту.

Проте спочатку фільм отримав негативну критику як від влади, так і від літературознавців. Поет Саят-Нова був міфотворцем, тому важко відділити правду про його життя від брехні. Параджанов за допомогою титрів підказував, що відбувається на екрані, попереджав глядачів про спробу відкрити внутрішній світ поета, а не розказати біографію.

Попри те, що іноземна аудиторія була вражена кольорами, розкадруванням та задумом, керівництву не сподобався результат і тому картина вийшла у прокат дещо змінена. Її перемонтував і перейменував у «Колір гранату» Сергій Юткевіч. І лише на початку 2000-х вдалося відновити оригінальний монтаж та реставрувати плівку.

Стрічка 1988 року «Ашик-Керіб» була присвячена Андрію Тарковському і стала останньою завершеною картиною митця. Фільм знятий за мотивами казки Михайла Лермонтова про пригоди «мандруючого трубадура», який проходить через тисячу випробувань, щоб знайти свою кохану. Офіційно Радянський Союз не дозволив фільмові брати участь в міжнародних конкурсах, але на Мюнхенському кінофестивалі він був номінований на кращу режисуру та отримав приз за художнє оформлення. Стрічку показали на Венеціанському кінофестивалі, журі якого просило висунути фільм Параджанова на «Оскар».

З нагоди київської прем'єри фільму «Ашик-Керіб» Сергій дав своє останнє, передсмертне інтерв'ю українською мовою. І на завершення бесіди вигукнув: *«Хай живе Україна! Хай живе український націоналізм у тому сенсі, у якому розумію його я: не можна допустити, щоб настав час, коли не буде слова українською, не буде пісні української, не буде сонця українського і не буде соняшника українського!»*

«Сповідь»

У своєму незавершеному заключному автобіографічному проєкті «Сповідь» Параджанов прагнув підсумувати весь життєвий доробок і повернутися в дитинство.

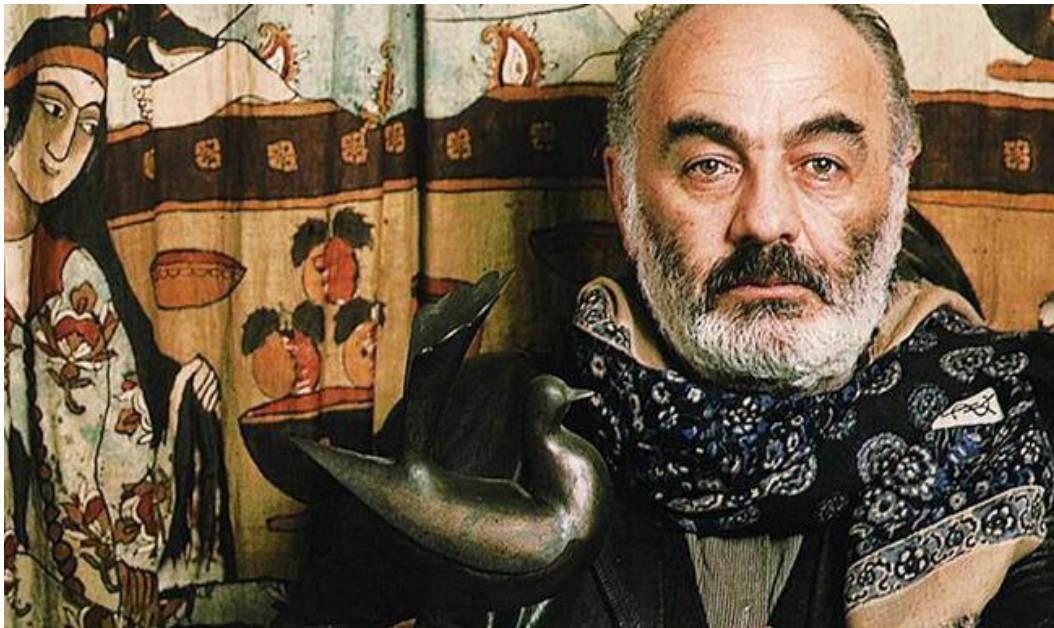
Були зняті перші 300 метрів плівки, проте здоров'я режисера було вже сильно підірвано. Останній рік його життя – це страшна хвороба, рак легень. Два місяці до смерті Параджанов провів у Парижі, в лікарні, де було зроблено спробу врятувати його життя. На жаль, пізно – до середини липня стало зрозумілим:

смерть неминуча. І тоді митця, уже напівпритомного, перевозять до Єревану, де 17 липня 1990 року він і помер. Параджанова поховали 25 липня в Пантеоні геніїв вірменського духу, поряд з відомими діячами мистецтва, літератури і науки Вірменії.

Могила Параджанова С. Й.

Пам'ять жива

Про Параджанова знято фільми:

1968 – «Колір вірменської землі», режисер Михайло Варганов;

1989-1992 – «Маестро Сергій Параджанов» – документальний фільм, сценарист і режисер Олександр Кайдановський, оператор Ю. Клименко;

1990 – «Я - Сергій Параджанов», автор Церетелі Кора ;

1992 – «Параджанов. Остання весна», режисер Михайло Варганов;

1994 – «Параджанов. Відвідини», режисер Анатолій Сирих;

1994 – «Параджанов: партитура Христа до-мажор», автор Юрій Ілленко;

2004 – «Я помер у дитинстві...» – документальний фільм, режисер Г. Параджанов.

Український біографічний фільм 2013 року, присвячений життю та творчості відомого вірмено-українського кінорежисера Сергія Параджанова – «Параджанов», висунутий від України на премію Оскар в номінації «найкращий фільм іноземною мовою». Режисерами фільму виступили Олена Фетісова та Серж Аведікян. Прем'єра фільму відбулася 4 липня 2013 на кінофестивалі в Карлових Варах.

Картина розповідає про кінорежисера Сергія Параджанова, який створює великі фільми, що приносять йому міжнародне визнання. Але його непокірність призводить до конфлікту з радянським тоталітарним режимом. За сфабрикованим звинуваченням Параджанова кидають до в'язниці. Незважаючи на роки ув'язнення і на заборону працювати в кіно, його непорушна любов'ю до краси дозволяє йому встояти в роки тюремного ув'язнення, ізоляції та забуття.

1992 року у Києві на фасаді будинку по проспекту Берестейському 1, де мешкав Параджанов в 1962–1974 рр., відкрито меморіальну дошку

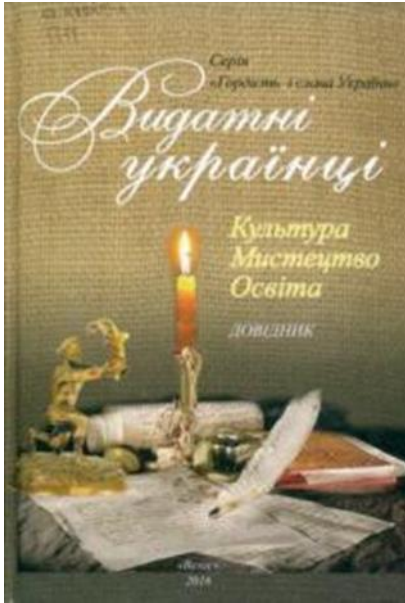

Пам'ятник встановлений в 1997р. в Києві на території кіностудії ім. Олександра Довженка на майданчику біля одного з центральних корпусів. Автор – скульптор Богдан Мазур

Пам'ятник С. Параджанову в Тбілісі

Детальніше у виданнях:

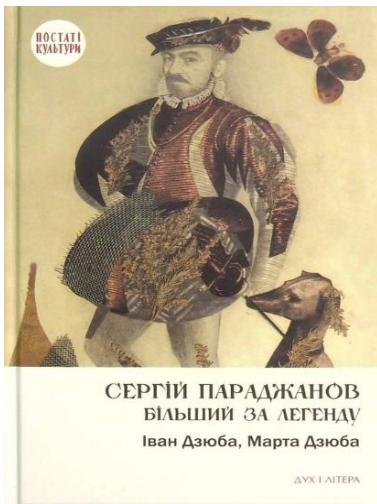

Параджанов Сергій Йосипович (Параджанян Саркіс Говселія) (1924–1990) : вірменський і український кінорежисер, народний артист УСРС (з 1990), лауреат державної премії України ім. Т. Шевченка (1991, посмертно) // Видатні українці. Культура. Мистецтво. Освіта : довідник. – Київ, 2016. – С. 246–253 : портр. – (Серія «Гордість і слава України»).

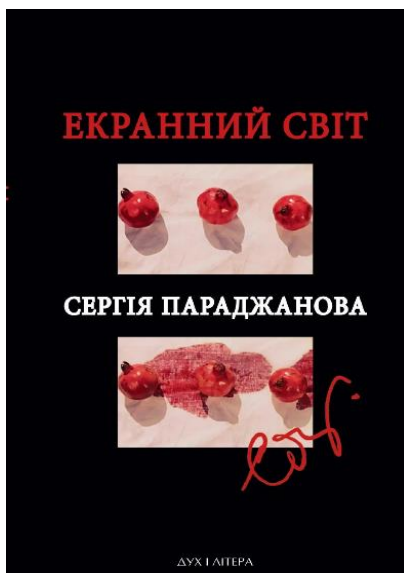
****Параджанов Сергій** / упоряд. Людмила Огнева // Алла Горська. Душа українського шістдесятництва. – Київ, 2015. – С. 172, 313, 359, 641.

Про Сергія Параджанова як активного учасника українського національно-визвольного руху 60-х рр.

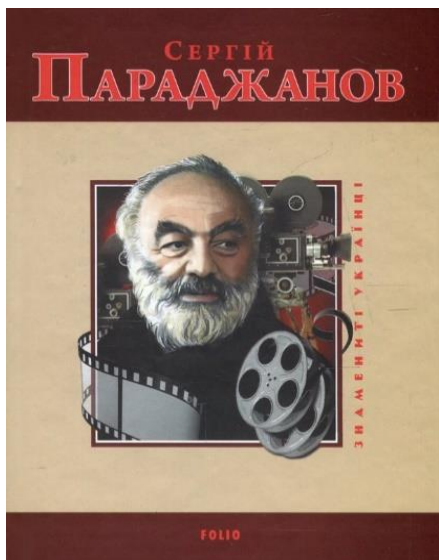
***Дзюба, І. Сергій Параджанов. Більший за легенду** / Іван Дзюба, Марта Дзюба ; Національний університет «Києво-Могилянська академія» ; Центр досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства ; Центр європейських гуманітарних досліджень. – Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – 224 с., 8 с. фотоіл., портр. – (Постаті культури).

Книга Івана та Марти Дзюбів складається з текстів (мемуарні нариси, статті та інтерв'ю), які є своєрідними коментарями до життя і творчості Сергія Параджанова, одного з найвидатніших і найоригінальніших митців України та світу. Його образ складають міфи та міфологеми, переважно витворені самим Параджановим. Тексти авторів книги розширюють цей образ у найцікавіший спосіб – доповнюючи життєвими подробицями, сюжетами й концептуальними інтерпретаціями вчинків кіномитця, котрі однаковою мірою дотичні як до життя побутового, так і власне художнього. А ще ця книга дарує уявлення про те, як складався мистецький космос Параджанова, яким чином відбувся перехід від режисера, що працював з традиційними міфами комуністичної ідеології, до художника, що заговорив мовою національних міфологій в їхній авангардовій, напрочуд сучасній іпостасі.

***Екранний світ Сергія Параджанова** : збірка статей / авт. ідеї та упоряд. Юрій Морозов. – Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – 332 с. : іл., портр.

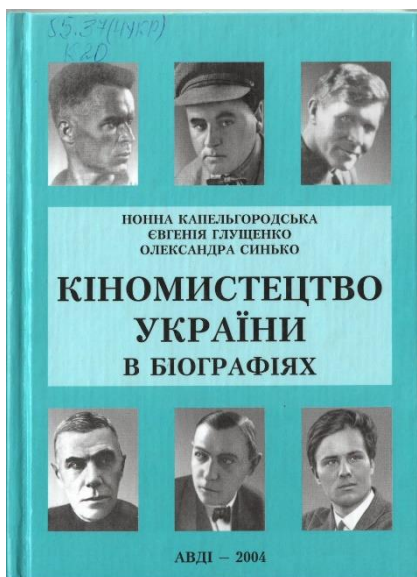
Книга «Екранний світ Сергія Параджанова» – це збірник статей, присвячених фільмам всесвітньо відомого кінорежисера. Автори статей – кінознавці з різних країн: України, Росії, Вірменії, США, Франції. Серед авторів: Іван Дзюба, Володимир Турбін, Лев Аннинський, Вадим Скуратівський, Мирон Черненко, Юрій Лотман, Януш Газда, Герберт Маршалл, Жорж Ніва... До збірника увійшли рецензії на фільми С. Параджанова, опубліковані в кінознавчих виданнях у період з 1965 по 1989 роки, а також матеріали, написані порівняно недавно. Упорядник збірника – кандидат мистецтвознавства, кінознавець Юрій Морозов. Його статті про творчість С. Параджанова публікували в журналі «KINO-КОЛО», «Киноведческих записках» та інших виданнях. Головна тема представлених у збірнику фотоматеріалів – С. Параджанов у роботі над своїми фільмами.

****Загребельний, М. Сергій Параджанов /** М. Загребельний ; пер. з рос. М. В. Кракан ; худож.- оформл. О. М. Іванова. – Харків : Бібколектор, 2015. – 126 с. – (Знамениті українці).

Сергій Параджанов – особистість непересічна в усьому, починаючи з походження (в енциклопедичному словнику його називають «грузинським і українським режисером вірменського походження») і закінчуючи усім його життям. У середині 1960-х він увірвався в світовий кінематограф фільмом «Тіні забутих предків», і з того часу про нього не припиняють говорити.

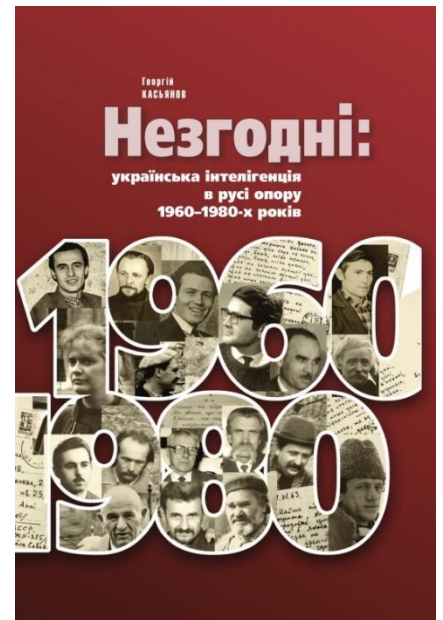
Ексцентричний, непередбачуваний, епатажний Параджанов не бажав і не міг жити «за правилами». Зрозуміло, що багатьом це не подобалось. Як сказав сам режисер, влада викреслила його з життя на 15 років – його то саджали до в'язниці, то просто не давали працювати. І все-таки він вижив і продовжив творити.

****Капельгородська, Н. Параджанов (Параджанян Саркіс) Сергій Йосипович /** Нонна Капельгородська, Євгенія Глушенко, Олександра Синько ; Державний комітет телебачення і радіомовлення України ; Інститут мистецтвознавства, фольклориститки та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України; Музей-майстерня та Благодійний меморіальний фонд Івана Кавалерідзе // Кіномистецтво України в біографіях : кінодовідник. – Київ, 2004. – С. 453–454.

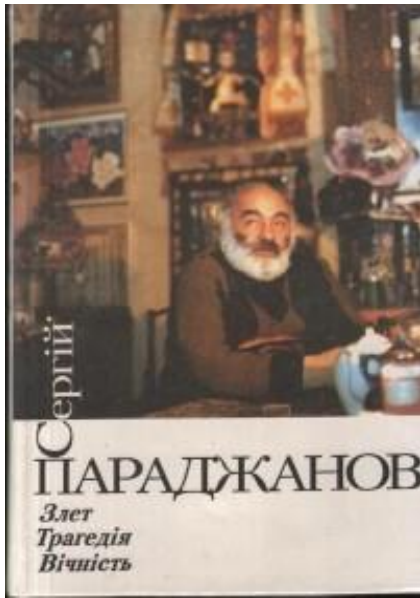
****Касьянов, Г. Параджанов Сергій /** Георгій Касьянов // *Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980-х років.* – Київ, 2019. – С. 27, 63, 68, 85, 137.

Книжку присвячено подіям, пов'язаним із виникненням і розвитком руху протесту в 1960-1980-х рр. У центрі уваги автора – протистояння української інтелігенції та радянської держави. Спроби національно-культурного відродження 1960-х рр. і його придушення, формування опозиції режимові, політичні течії в дисидентському русі, «український самвидав», репресії проти інакодумців, правозахисний рух – усі ці проблеми розглянуто в контексті загальної еволюції тоталітарної системи до її занепаду.

***Корогодський, Р. Феномен неприборканої природи: Сергій Параджанов /** Роман Корогодський // *До Брами Світла : портрети : Віктор Петров, Юрій Шевельов, Юрій Луцький, Сергій Параджанов, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Михайлина Коцюбинська, Опанас Заливаха.* – Київ, 2016. – С. 211–248 : портр. – (Постаті культури).

Йдеться про одну із ключових постатей українського кінематографа ХХ століття – Сергія Параджанова.

***Параджанов, С. Злет, трагедія, вічність :** твори, листи, документи архівів, спогади, статті, фотографії / упоряд. Р. М. Корогодський, С. І. Щербатюк ; художне оформ. М. М. Єссаулової. – Київ : Спалах ЛТД, 1994. – 278 с. : іл., портр.

Провідна тема книги – Параджанов і Україна – є надскладним переплетінням суспільних, творчих, мистецьких, виробничих та особистих взаємин, як зазначено у передмові упорядників Романа Корогодського та Світлани Щербатюк. Власне, для розробки концепції проекту «Тіні забутих предків. Виставка» ця тема знаходилась у фокусі кураторського погляду, що привело до багаторазового звернення до цього видання. Видання, яке збило у собі виокремлені тексти у трьох розділах «Злет», «Трагедія», «Вічність». Серед яких архівні матеріали, епістолярій Параджанова, у тому числі його листи з таборів, авторські есеї колег та друзів режисера, зокрема Георгія Якутовича, що був художником у фільмі «Тіні забутих предків» (1964), Івана Драча, що тоді ж «носив за Параджановим плаща», Івана Дзюби, який підтримав політичний протест у кінотеатрі «Україна» у 1965, Івана Чендея – сценариста кінокартини, та оператора Юрія Ілленка, стосунки із яким на сьогодні трактуються неоднозначно.

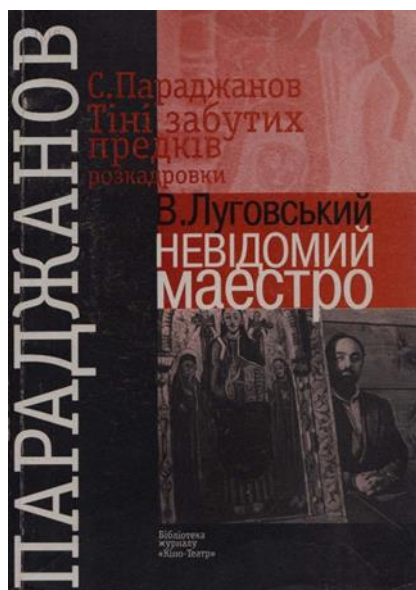

Параджанов, С. Колаж. Асамбляж. Предмет / Сергій Параджанов ; авт.-укладач Діана Ключко. – Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. – 176 с. : іл.

За професією і покликанням Сергій Параджанов був «людиною з кіноапаратом», а за обставинами долі чималу частину життя – «людиною з ножицями і клеєм». Геніальний кінорежисер, якому не дозволяли знімати кіно, шукав інші способи самовираження. Він блискуче працював, створюючи колажі та асамбляжі, які стали без перебільшення надбаннями європейської культури. Саме через предмет він пізнавав світ, бачив красу там, де інші не помічали, в його руках найпростіші речі ставали арт-об'єктами і найбуденніше перетворювалось на справжнє високе мистецтво.

Параджанов, С. Колажі. Графіка. Твори декоративного мистецтва : альбом / Сергій Параджанов. – Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – 54 с. : іл.

До видання увійшли найкращі художні твори кінорежисера Сергія Параджанова (1924–1990) із зібрання єреванського музею мистця, експоновані на виставці в Національному художньому музеї України (січень-березень 2008 року).

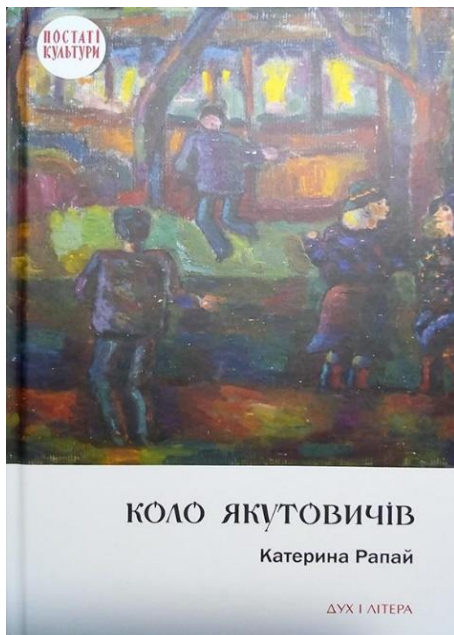
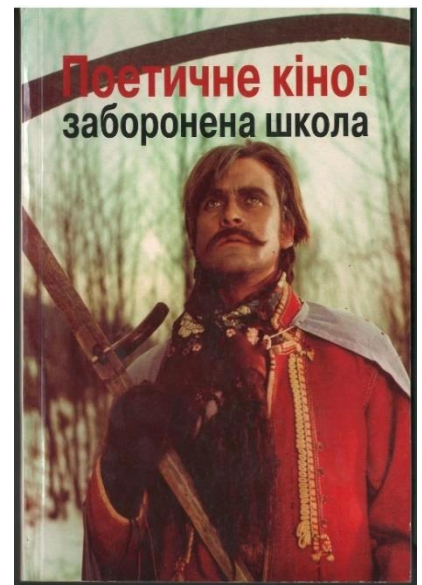

Параджанов, С. Розкадровки до фільму «Тіні забутих предків» / С. Параджанов. Невідомий маєстро / В. Луговський. – Київ : Академія, 1998. – 175 с. : фотоіл. – (Бібліотека журналу «Кіно-Театр»).

Книга представляє спогади другого режисера кінофільму «Тіні забутих предків» Володимира Луговського про Параджанова. Завдяки цій праці відкриваються маловідомі факти як зі знімального процесу та життя Маєстро, так і окремих особистостей, що зібрались навколо «Тіней» у Верховині. Так у книзі Луговський розповідає, наприклад, про Спартака Багашвілі – емоційного актора, що грав роль колоритного Мольфара та у юності «сидів на колінках у Сталіна» – вождь називав Спартака «символом Грузії». Окрім подібних життєвих подробиць та історій, у книзі вперше були опубліковані розкадрування руки Параджанова, які Луговський зберіг після роботи над фільмом. Вони проходять через усе видання із місткими коментарями автора та розшифруваннями написів на самих розкадруваннях. Тоді як оригінали розкадрувань входять до експозиції проекту «Тіні забутих предків. Виставка» як у київському Мистецькому Арсеналі, так і незабаром у Львівському Палаці Мистецтв.

****Поетичне кіно : заборонена школа :** збірник статей і матеріалів / авт. ідеї., упоряд. Л. Брюховецька. – Київ : АртЕк : Редакція журналу «Кіно-Театр», 2001. – 464 с. : іл.

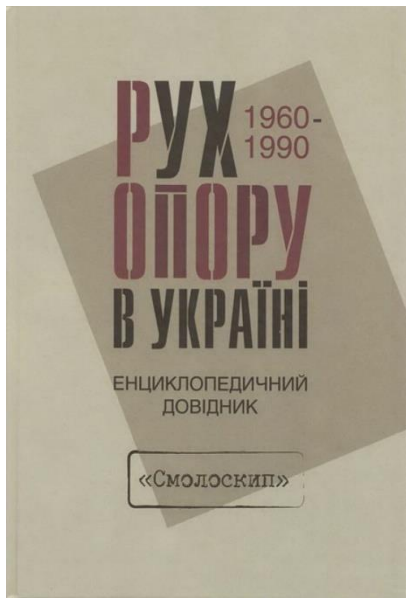
У книзі подається поліфонічна, об'ємна картина унікального мистецького явища – українського поетичного кіно 60-70-х рр., яке залишило яскравий слід в історії не тільки українського кіно, а й кіно світового, вплинуло на кіно інших країн. Аналізуються фільми цього напрямку, починаючи з «Тіней забутих предків», розглядається сам напрям, насамперед як мистецький феномен, а також як вираз самобутнього національного мистецтва, як протест проти тоталітаризму.

Рапай, К. Про Параджанова / Катерина Рапай ; пер. з рос. В. Богуславської, О. Жмир ; Національний університет «Києво-Могилянська академія» ; Центр європейських гуманітарних досліджень ; Центр досліджень історії та культур // Коло Якутовичів. – Київ, 2021. – С. 119–154.

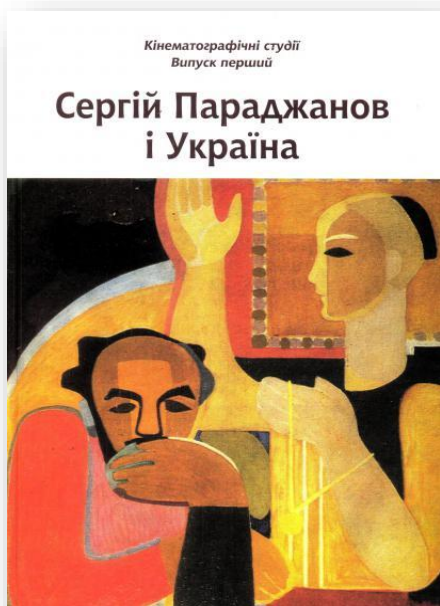
Ця книжка представляє п'ять знакових фігур української культури з особистого патерика авторки. Це її батьки, видатні скульптори Ольга Маркіш та Микола Рапай. Це її бабуся Зінаїда Йоффе, що була дотична до розвитку української філології. Це династія художників Якутовичів, яка стала її родиною. Це Григорій Гавриленко та Сергій Параджанов, великі митці, з якими пов'язані дитинство та юність авторки. У своїх спогадах

Катерина Рапай влучно передає світи постатей свого оточення, запрошуючи зануритися в них і читачів.

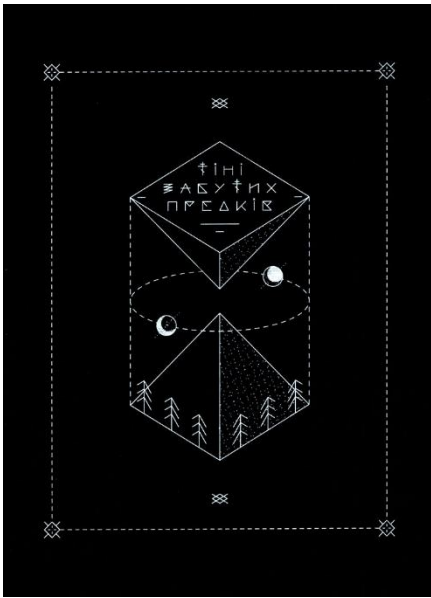

****Параджанов Сергій Йосипович** / голов. ред. О. Зінкевич ; Музей-архів і документаційний центр українського самвидаву при видавництві «Смолоскип» // Рух опору в Україні 1960–1990 : енциклопедичний словник. – Київ, 2010. – С. 488–490 : фото.

Про кінорежисера, учасника українського національно-культурного відродження, політв'язня радянських тюрем і концтаборів, народного артиста України (1990), лауреата Державної премії ім. Т. Шевченка (1991).

Сергій Параджанов і Україна : збірник статей і документів / упоряд. і ред. Л. І. Брюховецька. – Київ : Редакція журналу «Кіно-Театр» ; Видавничий дім «Кієво-Могилянська академія», 2014. – 288 с. : фотоіл. – (Бібліотека журналу «Кіно-Театр». Кінематографічні студії ; вип. 1).

Тіні забутих предків. Книга / авт. текстів Д. Бадьйор та ін. ; фотограф М. Білоусов та ін. – Київ : Артбук, 2016. – 500 с. ; фотоіл.

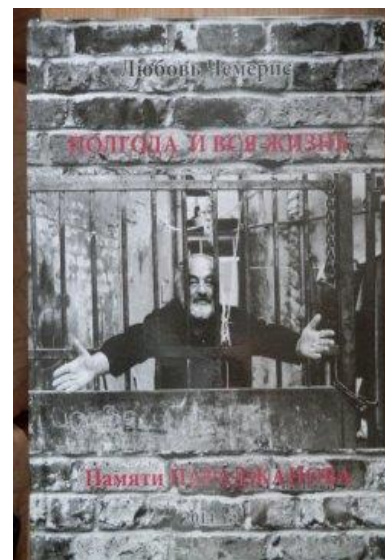
Це спеціальне видання до музейного проекту «Тіні забутих предків. Виставка». Світ культового фільму Параджанова досліджується та аналізується з різних позицій. Автори ввели кінострічку у світовий контекст 60-х рр., зібрали етнографічну інформацію про карпатський простір, провели інтерв'ю з безпосередніми учасниками і свідками зйомок, структурували біографічні дані творців картини. Архівні матеріали зі знімального процесу та унікальні розкадрування до «Тіней забутих предків» допомагають реконструювати створення картини більш достовірно, тоді як народні легенди, які утворилися навколо фільму, показані у коміксах Клубу ілюстраторів «Pictoris». Потужний культурний вплив «Тіней..» демонструється на прикладах творів сучасного мистецтва. Книга-каталог виступає як результат довготривалого проектного дослідження.

**** Розділ 5. Кіномодернізація. 1964–1990 роки** / Сергій Тримбач ; підготовка фотоматеріалу : Євген Поповський, Каріна Пузікова // Кіно народжене Україною : ілюстрована історія : альбом антології українського кіно. – Київ, 2016. – С. 188–191, 203–207 : фото.

Про фільм «Тіні забутих предків» 1964 року, режисера Сергія Параджанова та виконавців головних ролей – Івана Миколайчука і Ларису Кадочнікову.

Чемерис, Л. Полгода и вся жизнь : памяти Параджанова / Любовь Чемерис ; [худож.-оформ. М. М. Тищенко]. – [Алчевск] : [Издатель С. А. Бондаренко], 2014. – 115 с. : ил., портр.

Присвячена видатному режисеру, сценаристу та художнику вірменського походження.

Брюховецька, Л. «Безробітний режисер зі світовим іменем» / Лариса Брюховецька // Літературна Україна. – 2021. – 30 січня (№1–2). – С. 20–21 : портр., фото.

Брюховецька, Л. Не екранізація, а імпровізація. «Intermezzo» : нездійснений задум Сергія Параджанова / Лариса Брюховецька // Кіно-Театр. – 2021. – № 6. – С. 41–43. ; 2022. – № 1. – С. 41–42 : іл., фото.

Про поневірання сценарію фільму кінорежисера С. Й. Параджанова за повістю «Intermezzo» М. Коцюбинського.

Брюховецька, Л. Перли на дні. Національне як загальнолюдське / Лариса Брюховецька // Кіно-Театр. – 2015. – № 2. – С. 26–27 : фото.

Про художній фільм «Тіні забутих предків» кінорежисера і одного з авторів сценарію С. Параджанова за однойменною повістю М. Коцюбинського.

Брюховецька, Л. Так починався тріумф. «Тіні забутих предків» 4 вересня 1964 року / Лариса Брюховецька // Кіно-Театр. – 2017. – № 5. – С. 42–44 : іл.

Про обговорення фільму «Тіні забутих предків» кінорежисера і одного з авторів сценарію С. Параджанова за однойменною повістю М. Коцюбинського на Художній раді Київської кіностудії ім. О. П. Довженка, 4 вересня 1964 р.

Брюховецька, Л. «Тіні забутих предків» : культ краси всупереч глобалізації / Лариса Брюховецька // Кіно-Театр. – 2015. – № 5. – С. 35 : іл.

Про прем'єру художнього фільму «Тіні забутих предків» кінорежисера і одного з авторів сценарію С. Й. Параджанова за однойменною повістю М. Коцюбинського у вересні 1965 р. у кінотеатрі «Україна», Київ.

Брюховецька, О. (Два) відсутні похорони : травматична пам'ять у фільмах «Тіні забутих предків» і «Камінний хрест» / Ольга Брюховецька // Кіно-Театр. – 2019. – № 2. – С. 36–38 : фото.

Дослідження теми на прикладі двох ключових фільмів поетичного кіно: «Тіні забутих предків» кінорежисера С. Параджанова за однойменною повістю М. М. Коцюбинського і «Камінний хрест» кінорежисера Л. Осики за мотивами новел В. Стефаника «Камінний хрест» і «Злодій».

Брюховецька, О. Школа без заборон : англомовні дослідження українського поетичного кіно сьогодні / Ольга Брюховецька // Кіно-Театр. – 2015. – № 2. – С. 8–10 : фото.

Про українське поетичне кіно взагалі і зокрема про фільм «Тіні забутих предків» кінорежисера і одного з авторів сценарію С. Параджанова за однойменною повістю М. М. Коцюбинського.

Войтенко, В. Абсолютний кіношедевр : чому фільм Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» став камертоном для українського кіномистецтва від середини 1960-х років / Володимир Войтенко // День. – 2015. – 4-5 верес. (№ 159–160). – С. 21.

Гармаш, Ю. Параджанов : неформальні спогади кінооператора / Юрій Гармаш // Українська культура. – 2017. – № 1. – С. 68–77 : фото.

Кінооператор Юрій Гармаш згадує про Сергія Параджанова.

Голубович, М. Чому ти? : інтерв'ю / Михайло Голубович ; бесіду веде Владислав Таранюк // Кіно-Театр. – 2010. – № 2. – С. 16–17 : іл.

Бесіда з українським актором театру і кіно, народним артистом України М. Голубовичем про творчість видатного українського і вірменського кінорежисера, сценариста, художника Сергія Параджанова.

Гонтарь, М. Режиссером надо родиться. Полет и тени великого Параджанова / Марина Гонтарь // Аргументы и факты в Украине. – 2019. – 16 січ. – С. 19 : фото. – (Легенда).

Гурга, Д. Д. Слухаючи тіні : акустемолологія «Тіней забутих предків» / Джей Джей Гурга ; пер. з англ. Роксоляни Свято // Кіно-Театр. – 2015. – № 2. – С. 15–16 : фото.

Про фільм «Тіні забутих предків» кінорежисера і одного з авторів сценарію С. Параджанова за однойменною повістю М. Коцюбинського.

Дзюба, І. Перший в СРСР акт публічного протесту / Іван Дзюба // Кіно-Театр // 2015. – № 5. – С. 2–3 : іл.

Про прем'єру художнього фільму «Тіні забутих предків» кінорежисера і одного з авторів сценарію С. Параджанова за однойменною повістю М. Коцюбинського у вересні 1965 р. у кінотеатрі «Україна», Київ.

Дзюба, М. Над листами із зони / Марта Дзюба // Кіно-Театр. – 2015. – № 2. – С. 23–27 : фото.

Про своє знайомство з українським і вірменським кінорежисером, сценаристом, художником С. Параджановим, його листи з тюрми.

Мірошникова, М. Геній із заздрощів : 9 січня виповнилося 90 років від дня народження Сергія Параджанова / Марія Мірошникова // Вечірній Київ. – 2014. – 10 січ.(№ 1). – С. 9 : іл.

Муравська, Д. Український вірменин у радянській в'язниці / Дана Муравська // Однокласник. – 2020. – № 3 (1854). – С. 10–11 : фото.

Про Параджанова С. Й., творця візитівки українського поетичного кіно.

Павличко, Д. Чародійне диво параджановського твору / Дмитро Павличко // Кіно-Театр. – 2015. – № 2. – С. 21–23 : фото.

Про своє знайомство з кінорежисером С. Параджановим і його фільм «Тіні забутих предків» за однойменною повістю М. Коцюбинського.

Пащенко, А. «Тіні забутих предків» у Мистецькому арсеналі / Анастасія Пащенко // Кіно-Театр. – 2016. – № 5. – С. 47–48 : іл.

Про виставку у Мистецькому арсеналі, присвячену 50-річчю художнього фільму «Тіні забутих предків» кінорежисера і одного з авторів сценарію С. Й. Параджанова за однойменною повістю М. Коцюбинського.

Подольян, Т. Параджанов спав на голих пружинах, вкритий своїм єдиним демісезонним пальтом : Іван Миколайчук пригощав «Marlboro» цапа, який знявся у фільмі «Вавілон ХХ» / Тарас Подольян // Країна. – 2019. – № 22. – С. 34–36 : фото.

Спогади кінооператора Юрія Гармаша про акторів та режисерів, з якими довелося працювати.

Самійленко, Л. Мій Параджанов / Леся Самійленко // Українська культура. – 2016. – № 3–4. – С. 94–95 : фото.

У статті розповідається про масштабний музейний проект, присвячений культовому фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків», який тривав із 22 березня до 10 квітня в «Мистецькому Арсеналі». Зокрема, надано спогади про митця Лариси Кадочникової, яка виконувала у фільмі роль головної героїні.

Самченко, В. Світло гуцульських «Тіней...» : у Києві, як півстоліття тому, показують світовий шедевр українського поетичного кіно / Валентина Самченко // Україна молода. – 2015. – 4–5 верес. (№ 166). – С. 13 : фото.

Ювілейний показ кінострічки Сергія Параджанова. Саме цього дня 1965 року її демонстрували в Києві.

Сергей Параджанов : «Государству я не нужен живым. Вот когда буду в гробу – я стану драгоценностью». Ровно 30 лет назад скончался выдающийся режиссер, народный артист Украины / подгот. Светлана Вишневская // Факты и комментарии. – 2020. – 16–22 июля (№ 28). – С. 31 : фото. – (Грани бытия. День в истории: 16–22 июля).

Стеффен, Д. «Тіні забутих предків» як поетичне кіно / Джеймс Стеффен ; пер. з англ. Анастасії Пащенко // Кіно-Театр. – 2015. – № 2. – С. 11–12 : фото.

Про художній фільм «Тіні забутих предків» кінорежисера і одного з авторів сценарію С. Параджанова за однойменною повістю М. Коцюбинського.

Тетерюк, М. «Саят-Нова», або «Колір граната» Сергія Параджанова : трансформації оповідної структури фільму / Марія Тетерюк // Кіно-Театр. – 2014. – № 1. – С. 38–42 : фото.

Про творчість видатного українського, вірменського режисера, актора, сценариста С. Параджанова та історію створення його фільму «Колір граната» («Саят-Нова»).

Тримбач, С. Карма Параджанова : згадуємо великого кінорежисера, день народження якого відзначили 9 січня / Сергій Тримбач // День. – 2017. – 11 січ. (№ 1). – С. 7 : фото.

В статті аналізується феномен творчості кінорежисера Сергія Параджанова, людини, чий внесок у розвиток українського кіномистецтва годі переоцінити.

Тримбач, С. Мої привиди! Мені з вами краще, аніж з тими, хто живий...» : до 14 січня в Музеї-майстерні Івана Кавалерідзе триватимуть «Дні Сергія Параджанова» / Сергій Тримбач // День. – 2018. – 10 січня (№1). – С. 11 : фото.

Стаття розповідає про один із драматичних епізодів біографії митця – історію створення сценарію «Сповідь», написаного в Києві ще 1969 року.

Тримбач, С. Предки забутих «Тіней» : стали героями виставки, присвяченої легендарному фільму Сергія Параджанова («Мистецький Арсенал», Київ) / Сергій Тримбач // День. – 2016. – 25–26 берез. (№52-53). – С. 24 : фото., іл.

У київському «Мистецькому арсеналі» презентували мультимедійну виставку «Тіні забутих предків». За словами дружини Сергія Параджанова Світлани Щербатюк: «Виставка і є основою музею Параджанова, про який стільки років говорять».

Тютюнник, Д. Забутий предок чи сучасна людина? / Данило Тютюнник // Кіно-Театр. – 2021. – № 3. – С. 2 : фото.

Саме з ролі у фільмі С. Параджанова «Тіні забутих предків» за однойменною книгою М. Коцюбинського почався акторський шлях І. Миколайчука.

Українська рапсодія вірменина із Грузії : 95 років з дня народження Сергія Параджанова / підготував Віктор Шпак // Урядовий кур'єр. – 2019. – 5 січня (№ 3). – С. 5 : фото.

Федорук, О. В його жилах козацька кров!.. / Олександр Федорук // Образотворче мистецтво. – 2016. – № 1. – С. 122–123 : іл.

Про портрет видатного кінорежисера С. Й. Параджанова роботи народного художника України, члена НСХУ, живописця М. Є. Гуйди.

Шама, О. Незабытые тени застоя / Олег Шама // Новое время страны. – 2019. – № 29. – С. 62–65 : фото, іл.

55 років тому почалися зйомки фільму «Тіні забутих предків». На його прем'єрному показі українські дисиденти влаштували протест на підтримку національної культури.

Шекет, Ю. Витівки українського Кліо / Юлія Шекет. – Жінка. – 2020. – № 10 (жовтень). – С. 16 : фото. – (Очевидне-неймовірне).

Шекет, Ю. Сергій Параджанов : «Нетерпимий до сірого» / Юлія Шекет // Личности : ежемісячний історико-біографічний журнал. – 2020. – № 4–5. – С. 128–143 : портр., фото.

Яновська, Л. Як помстився небезпечно вільний чоловік : шедеври Параджанова народжувалися у фільмах, колажах і в повсякденні / Людмила Яновська // Урядовий кур'єр. – 2014. – 12 лют. (№ 27). – С. 19 : фото.

Інтернет-ресурси:

Вергеліс, О. «Тіні забутих предків». Кіно, яке потрібно дивитися, а не тільки говорити про нього [Електронний ресурс] / Олег Вергеліс // Главком : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2009–2023. – Режим доступу : <https://glavcom.ua/country/culture/tini-zabutih-predkiv-kino-yake-potribno-divitisya-a-ne-tilki-govoriti-pro-nogo-703067.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 03. 09. 2020. – Дата перегляду : 04. 01. 2024.

Грабовський, С. Світло «Тіней забутих предків»: 55 років тому відбувся перший публічний протест проти політичних репресій в СРСР [Електронний ресурс] / Сергій Грабовський // Радіо Свобода : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/30812377.html>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 04. 09. 2020. – Дата перегляду : 04. 01. 2024.

Лебедева, К. Параджанов і відро самогону. Розповідає Олександр Губарєв [Електронний ресурс] / Катерина Лебедева // Амнезія : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://amnesia.in.ua/paradzhanov-gubarev>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 06. 09. 2019. – Дата перегляду : 04. 01. 2024.

Стрижова, О. Як тюрма на Донбасі змінила Сергія Параджанова [Електронний ресурс] / Ольга Стрижова // Радіо Свобода : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/29699409.html/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 09. 01. 2021. – Дата перегляду : 04. 01. 2024.

Тарнашинська, Л. Законодавець культу краси. Як Сергій Параджанов, вірменин за походженням, зміг стати творцем українського поетичного кіно? [Електронний ресурс] / Людмила Тарнашинська // День : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 1997–2023. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/article/kultura/zakonodavets-kultu-krasy>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 17. 08. 2012. – Дата перегляду : 04. 01. 2024.

Тишкевич, М. Сергій Параджанов – майстер і господар храму кіна [Електронний ресурс] / Марися Тишкевич // Український інтерес : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2016–2024. – Режим доступу : <https://uain.press/blogs/1148035-1148035>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 09. 12. 2023. – Дата перегляду : 04. 01. 2024.

Тримбач, С. 99 років тому народився режисер фільму «Тіні забутих предків»
Сергій Параджанов [Електронний ресурс] / Сергій Тримбач // Новини
Полтавщини : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Полтава. – Режим доступу :
[https://np.pl.ua/2023/01/99-rokiv-tomu-narodyvsia-rezhyser-filmu-tini-zabutykh-
predkiv-serhiy-paradzhanov/](https://np.pl.ua/2023/01/99-rokiv-tomu-narodyvsia-rezhyser-filmu-tini-zabutykh-predkiv-serhiy-paradzhanov/). – Назва з екрана. – Дата публікації : 09. 12. 2023. – Дата
перегляду : 04. 01. 2024.

Цалик, С. Як прем'єра фільму «Тіні забутих предків» зламала життя
режисеру Параджанову [Електронний ресурс] / Станіслав Цалик //
BBSnewsУкраїна : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу:
<https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-53977038>. – Назва з екрана. – Дата
публікації : 04. 09. 2020. – Дата перегляду : 04. 01. 2024.

Зміст

Від укладача.....	3
«Усім відомо, що в мене три батьківщини»	4
« Я гордий тим, що мій диплом підписаний і вручений Довженком»	4
«Я режисер і пишаюся своєю професією»	5
«Історію кохання не можна знімати за графіком»	6
«Як обійняти всіх, хто співчуває мені та любить мене?»	9
«Як зняти фільм? Треба любити те, що знімаєш»	11
«Сповідь»	12
Пам'ять жива	13
Детальніше у виданнях	16
Інтернет-ресурси	30

